

O'RTA OSIYO VA O'ZBEKISTONDA, TASVIRIY SAN'ATNING O'QITILISHI

Ismatullayeva Shaxrizoda Shuhrat qizi

GulDPI Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi 26-22 guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolamda O'rta Osiyo va O'zbekistondagi tasviriy san'atning tutgan o'рни haqida malumot berilgan. Maqolada o'zbek xalqining qadimiy tasviriy, me'meriy san'atining va madaniyati haqida atroflicha fikr yuritiladi. Insoniyat svillizatsiyasining muhim o'choqlaridan hisoblanga O'rta Osiyo, uning ahamiyati va O'zbekiston hududida ham Tasviriy san'at ijtimoiy hayotda muhim o'rin egallab kelmoqda, davr hamda inson tafakkuridagi nozik o'zgarishlarni o'zida aks ettiradi.*

Kalit so'zlar: *O'zbekiston, badiiy, Amir Temur, miniatyura, musavvir, nafis, Turkiston rasm darslari.*

O'rta asrlar Tasviriy san'atda uslubiy jikatdan rang-barang turlari keng va xilma-xil, bu davrda mahobatli haykaltaroshlikning nodir namunalari yuzaga keldi Hindiston, Indoneziya, HindiXitoy o'lkalarida betakror haykaltaroshlik asarlari yaratildi. O'rta Sharq mamlakatlarida miniatyuraning o'ziga hos turi yaratilgan bo'lsa, miniatyura O'rta asr Yevropa madaniyatida haykaltaroshlik va rassomlik diniy e'tiqod va dunyoqarashlar zaminida o'ziga hos yo'nalish va mazmun kashf etdi Ikona san'ati ravnaq topdi.

Eramizdan avval, O'zbekiston hududida tasviriy san'atning haykaltaroshlik, rang tasvir, me'morchilik turlari rivojlangan, buni biz Halchayon, Varaxsha, Afraosiyob, Tuproq qal'a, Bollalik tepa, Ayrtom, Dalvarzintepa, Fayoztepa, Ajinatepa, Qo'yqirilganqal'a, Teshikqal'adan tashkil topgan asar namunalaridan ko'rishimiz mumkin.

Bunday yuksak badiiy saviyadagi asarlarni o'sha davrda to'plangan ilg'or tajriba, tasviysan'at maktablarisiz yaratish mumkin emas. Ma'lumki, san'at bir necha avlodning ko'p yillar davomida shakllangan an'analari, ustaning shogirtga o'tkazgan bilimlarin asosidagina taraqqiy topadi. Bu esa so'zsis umumiy badiiy ta'lim yo'nalishda bo'lmasa ham, kasbiy badiiy ta'lim shaklida rivojlanganligidan dalolat beradi.

O'zbekiston hududida ma'lum davrlarda tasviriy san'at taraqqiyotida Iskandar Zurqaynar, arab, mo'g'illar istilollari sababli uzilishlar ro'y bergan. Shularga qaramay, Amir Temur mustaqil davlat tuzgan davrda tasviriy san'atning miniatyura turi gullab yashnagan. Sohib quron Amir Temur davrida kitob grafikasi va miniatyura san'ati shunchalik tez rivojlandiki, u nafaqat Sharq hattoki yevropa mamlakatlari san'atiga ham sezirarli ta'sir ko'rsatdi. Keyinchalik Buxoro, Samarqand, Hirot miniatyura maktablri rivojlandi va shakllandi.

Tasviriy san'at tarixida buyuk naqqosh va musavvir Kamollidin Bekzodga Hirotlik Mirak naqqosh ustozlik qilgani, unga minuatyura rangtasviri sirlarini o'rgatgani, haqida ma'lumotlar bor. Shuningdek, ustoz Mirak naqqoshning Hirotidagi San'at akademiyasi "Nigoristoni" bo'lganligi va unda Kamollidin Behzod tahsil olganligi ham ma'lum. Taniqli

Proffesor Orif Usmonovning “ Kamollidin Behzod va uning naqqoshlik maktabi” nomli kitobida Behzod Tabrizda o‘z atrofiga eng iste’dodli yoshlarni to‘plagani , ularga san’ating sir-asrosrlarini o‘rgatgani va Tabrizda Sulton Muhammad, Mirzo Amir, Oqqo Mirak, Muzaffar Ali, Shomuhammad Nishopuri, Sultonn Muhammad Nur, Mir Ali, Rizo Abosiy, Mahmud Muzahib, Mavlono Yoriy, Yusuf Mullo, Abdulla Sheroziy, Darvesh Muhammad singari o‘nlab iste’dodli musavvirlarni tarbiyalaganligi va o‘sha davrda nafis tasviriy san’at maktabini yaratganligi yozib o‘tadi. Bu maktabda musavvirlar Kamoliddin Behzod nafis san’at uslubini davom etirganlari tarixiy ma’lumotlarda keltirilgan.

XX asrning birinchi choragi O‘zbekistonda hozirgi zamon ta’lim tizimi paydo bo‘ldi. Bu Turkistonda ham rassomlar fan madaniyat vakillaridan bir guruhi Moskva va Sankt-Peterburg shahriga o‘qishga yuborilishiga sabab bo‘ladi. Keyinchalik bu rassomlar bir qator yirik shaharlarida bevosita badiiy studiyalar, ijodiy asarlarning ko‘rgazmalarini tashkil et" Insoniyat sivilizatsiyasining muhim o‘choqlaridan hisoblangan O‘rta Osiyo, uning ajralmas qismi O‘zbekiston hududida ham Tasviriy san’at ijtimoiy hayotda muhim o‘rin egallab, davr hamda inson tafakkuridagi nozik o‘zgarishlarni o‘zida aks ettiradi. Zarautsoy rasmlari, Xorazm, Sug‘d, Baqtriya mahobatli haykal va rangtasvirlari shuning dalilidi

XIII—XVI asrlar Tasviriy san’atida dunyoviy mavzu va qarashlarning kuchayib borishi tasvirlarda borlikda mavjud shakl va ko‘rinishlarning ortishi bilan belgilanadi. Shu harakat va taraqqiyotda Tasviriy san’atning qonun-qoidalarini ilmiy asosda o‘rganishga qiziqish ortdi. Optika, anatomiya, perspektiva, nursoya nazariyasiga oid muhim tadqiqotlar qilindi. Moybo‘yoq texnikasi mukammallashti, ijodkorlar antik san’at an’analariga tayangan holda Uyg‘onish davri insonparvarlik g‘oyalarni moddiylashtirishga harakat qildilar.

XVII-XIX asrlarda Tasviriy san’at uslub jihatidan rang-barang, milliy mahalliy maktablar rivoji bilan san’at olamining kengayishi boshlandi. Bu davrda, ayniqsa, monumental san’at o‘zining haqiqiy gullash davrini boshidan kechirdi, rassomlar, me’morlar, haykaltaroshlar, hunarmandlar san’atlar sintezining ajoyib namunalarini yaratdilar. Bu yutuqlarda rassom va haykaltaroshlarning o‘rni alohida. Tasviriy san’at tur va janrlari ko‘paydi, realistik yo‘nalishdagi janrlar (portret, manzara, natyurmort, maishiy janr) yetakchi o‘ringa chiqq boshladi. Uyg‘onish davri Tasviriy san’atiga xos bo‘lgan vazminlik, chiziq, rang, faktura mutanosibliigi o‘rnini jo‘shqin shakl va ranglar o‘yini egallab bezakdorlik xususiyatlarining ortishi kabilar kuzatiladi. 17-asrdan Tasviriy san’atda klassitsizm yo‘nalishi hukm surgani holda borliqni o‘ziga o‘xshash shakllarda aks ettiruvchi asarlar yaratilishi ortib bordi. Akademik ta’lim tizimining yo‘lga qo‘yilishi professor san’at maktablarining taraqqiyotini ta’minladi. Mumtoz (klassik) realistik (akademik) san’at uslublaridan chekinish, noan’anaviy uslublar izlashga intilish boshlandi. Bu hol impressionizm, postimpressionizm va boshqa uslublarning shakllanishi va rivojlanishida o‘z ifodasini topdi.

XX-asr Tasviriy san’ati murakkab va ziddiyatli. Bir tomonda klassik realistik san’atning talab va uslublari saqlangani holda uni ifodaviyligiga e’tibor qaratilishida, ishlangan har bir obrazni chuqur majoziy mazmunlar bilan to‘ldirishga intilish kuzatilsa, aksincha noan’anaviy Tasviriy san’at uslubida yangi ifoda va tasvir vositalarini topishga, butunlay yangicha san’at

yaratishga intilish harakati kuchliligi namoyon bo'lmog'da. O'zbekiston Tasviriy san'at i jahon hamjamiyatida sodir bo'layotgan jarayonlar bilan hamnafas bo'lib, g'ar bir ijodkor o'z qarash va kechinmalarini yangicha uslub va shakllarda ifoda etishga intilishi bilan xarakterlanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimov tashabbusi bilan Toshkent shahrida O'zbekiston tasviriy san'ati galereyasi barpo etilib 2004 yil avgust"

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.F. Abdirasilov " Tasviriy san'at o'qitilish metodikasi"- T. " Fan va texnologiya", 2012, 232 bet.

2. R.Z. Xayrov Tasviriy san'at fanini o'qitish metodikasi.- Toshkent.: " METHODIST NASHRIYOTI", 2023, 276 bet.

3. N. Abdullayev. O'zbekiston san'at tarixi. Toshkent-2007